

Actuele ontwikkelingen in het betalings- en effectenverkeer

Het Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer (MOB) waarin aanbieders en gebruikers van het retailbetalingsverkeer in Nederland in vertegenwoordigd zijn, werkt momenteel aan een 'toolkit' waarmee bereikbaarheidsknelpunten van basisbankdiensten kunnen worden opgelost. De proef in Woerden, waarbij gedurende zes weken bij het afrekenen van het totale eindbedrag aan de kassa in contant geld werd afgerond op een veelvoud van 5 cent, is recent afgesloten. De resultaten van de proef – onder meer beoordeeld aan de hand van onderzoek – worden naar verwachting binnenkort bekendgemaakt.

Interpay, een gezamenlijke onderneming van de Nederlandse banken, verzorgt in het retailbetalingsverkeer onder meer de netwerk- en transportdiensten voor pinbetalingen. Op 1 mei 2004 is Interpay teruggetreden als contractpartij voor de toonbankinstellingen die pin- en chipknipbetalingen ontvangen. Acceptanten moeten nu rechtstreeks een contract afsluiten met een bank naar keuze.

In Europees verband ontwikkelt de European Payments Council (EPC) momenteel betaalproducten voor pan-Europees gebruik. Besloten is een nieuw model te ontwikkelen dat geschikt is voor machtigingen voor periodieke incassotransacties, en waarin ook eenmalige incassotransacties kunnen worden verwerkt. Het model, in eerste instantie vooral bedoeld voor grensoverschrijdende incassotransacties, zal op termijn ook nationale incassoproducten kunnen vervangen.

Een relatief recente ontwikkeling in het Nederlandse betalingsverkeer is de opkomst van de zogenoemde convenience of 'gemaks' geldautomaten, uitgebaat door onafhankelijke exploitanten, in plaats van door banken.

De afgelopen jaren is door het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB) in samenspraak met het Comité van Europese Effectentoezichthouders (CESR) gewerkt aan Europese standaarden voor effectenafwikkelingsystemen. Eind mei is een tweede consultatieronde over de nieuwe ESCB-CESR standaarden afgesloten, waarbij als belangrijk punt de differentiatie van de eisen naar type instelling naar voren kwam.

Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer

Het Maatschappelijk Overleg Betalingsverkeer spreekt over actuele kwesties in het retailbetalingsverkeer, vooral op het gebied van de bereikbaarheid van basisbankdiensten, de veiligheid en efficiëntie in het betalingsverkeer en technologische ontwikkelingen.

De belangrijkste knelpunten op het vlak van de bancaire bereikbaarheid zijn het opnemen van chartaal geld

(voor particuliere gebruikers) en het opnemen van wisselgeld en afstorten van chartaal geld (voor zakelijke gebruikers). Het mob vindt daarom dat elektronisch betalen moet worden gestimuleerd en extra geldautomaten moeten worden geïnstalleerd voor particuliere gebruikers en wisselgeld- c.q. afstortautomaten (bijvoorbeeld voor sealbags) voor zakelijke gebruikers. Ook het uitbreiden van de cashback-faciliteit – de consument pint of chipt in winkels een groter bedrag dan het aankoopbedrag en krijgt zodoende de beschikking over contante middelen – is een oplossing. Het mob werkt op dit moment aan een 'toolkit' met verschillende instrumenten en voorbeelden waarmee de bereikbaarheidsknelpunten kunnen worden opgelost.

In de periode van maandag 26 april tot en met zondag 6 juni 2004 is in Woerden een pilot uitgevoerd, waarbij is afgerond op het naaste veelvoud van 5 cent bij het afrekenen van het totale eindbedrag aan de kassa in contant geld. Er deden ongeveer 130 winkeliers mee aan de proef. Voorafgaand aan en tijdens de proef is door tns nipo onderzoek uitgevoerd waarbij de mening van de consument en de winkelier is gevraagd en waarbij ook is gekeken naar de daadwerkelijke ervaringen. Wanneer de proef in Woerden succesvol is – dit wordt onder meer beoordeeld aan de hand van de resultaten van het onderzoek – kan de voorbereiding voor een landelijke uitrol worden gestart. Recent is besloten het afronden op 5 eurocent in Woerden met drie weken te verlengen in afwachting van de resultaten van het onderzoek. Deze worden eind juni bekend gemaakt. Ondernemers in Woerden kunnen tot die tijd doorgaan met het afronden.

Uit een recent onderzoek naar de maatschappelijke kosten in het toonbankbetalingsverkeer blijkt dat de totale maatschappelijke kosten van het afrekenen met contant geld, pinpas, chipknip en creditcard in 2002 eur 2,9 miljard bedroegen, oftewel 0,65% van het bruto binnenlands product. Dit komt neer op ruim eur 400 per huishouden (zie Kwartaalbericht maart 2004). Het mob is van mening dat maatschappelijke efficiëntie in het toonbankbetalingsverkeer kan worden vergroot door het terugdringen van het contante geld en door stimulering van het elektronische betalingsverkeer (meer pinnen en chippen). Sturing naar efficiënt betaalgedrag is dan ook belangrijk. Dit kan op een aantal manieren worden gedaan: een voorlichtingscampagne waarbij inzicht wordt gegeven in de kosten per betaalproduct, door tarifiering bij inefficiënt betaalgedrag en/of positieve prikkels bij efficiënt betaalgedrag. In de komende periode wordt met de betrokken partijen gesproken en

in kaart gebracht op welke manier aan verdere sturing naar efficiënt betaalgedrag vorm kan worden gegeven.

In het **mob** is op het gebied van veiligheid voortgang gegeven aan een aantal eerder vastgestelde prioriteiten, namelijk het terugdringen van het aantal falsificaten, het verzendtraject van cards, een centraal meldpunt fraude, alsook creditcardfraude (zoals met skimming, het 'afromen' van pinpasgegevens door deze te lezen – bijvoorbeeld via een gemanipuleerde of volledig valse geld- of betaalautomaat of via een separate magneetstriplezer – om deze gegevens vervolgens te kopiëren op een nieuwe pas). De Nederlandsche Bank (dnb) heeft in april 2004 een test verricht van valsgelddetectoren. De testresultaten zijn eind april via de website van dnb openbaar gemaakt. Ook publiceert het **mob** de verantwoordelijkheden en oplossingsrichtingen in de aanpak van vals geld op de website. Het **mob** roept daarbij betrokkenen op tot het doen van aangifte van betaling met vals geld en de politieorganisatie om gedane aangiftes adequaat op te volgen alsook de interne voorlichting over falsificaten te verbeteren om het kennisniveau ten aanzien van falsificaten te verhogen. Ook roept het **mob** de politieorganisatie op om elektronische aangifte mogelijk te maken. Het veiligheidsrisico bij het verzenden van cards is eveneens door het **mob** onderzocht. Gebleken is dat dit risico vorig jaar is afgenomen door maatregelen binnen kaartuitgevende instellingen (banken en creditcardmaatschappijen) en binnen tpg. Recent is voorts gebleken dat consumenten geen klachten meer hebben over het verzendtraject. Het **mob** adviseert kaartuitgevende instellingen hierover actief te communiceren, bijvoorbeeld via artikelen in consumentenbladen of via een bijsluiter. Het **mob** geeft ook uitvoering aan de vormgeving van een centraal meldpunt fraude, een gemakkelijk te onthouden telefoonnummer waarmee via een keuzemenu en doorverbinden de juiste instantie wordt bereikt. Het **mob** heeft besloten banken en andere betrokken instanties op te roepen om een dergelijk meldpunt in te richten conform de beschrijving die door het **mob** wordt opgesteld.

Wijzigingen rol en activiteiten Interpay

In het Nederlandse retailbetalingsverkeer verzorgt Interpay onder meer de netwerk- en transportdiensten voor pinbetalingen. Op 1 mei 2004 is Interpay teruggetreden als contractpartij voor de toonbankinstellingen die pin- en chipknipbetalingen ontvangen. In maart en april heeft Interpay de lopende pin- en chipcontracten aan de banken overgedragen. Nieuwe acceptanten kun-

nen vanaf 1 maart hun pin- en chipcontracten direct bij de bank van hun keuze afsluiten. Deze verandering van het marktmodel is de uitvoering van een aanbeveling van dnb op basis van de bevindingen van de Werkgroep Wellink in 2002, die beoogde marktwerking en transparantie van het elektronische betalingsverkeer te bevorderen. Door de overheveling ontstaat er voor de gebruiker ruimte om maatwerk overeen te komen en om te bezien welke bank hem voor zijn totale pakket bankdiensten de beste prijs-kwaliteitsverhouding biedt. De rol van Interpay als contractpartij in het elektronische betalingsverkeer verschaftte te veel onduidelijkheid over de taakverdeling tussen Interpay, dat ondersteunende diensten verleent (onder andere het transport van informatie), en de banken die het eigenlijke product aanbieden (autorisatie, betaalgarantie, registratie van geautoriseerde transacties en nadien verwerking en verzending dagafschriften). In het nieuwe marktmodel hebben de individuele gebruikers van pin- (en chip)diensten één aanspreekpunt voor het gehele product.

De overdracht van de overeenkomsten heeft geen gevolgen voor de continuïteit van het elektronische betalingsverkeer. Interpay blijft transport en verwerking van pin- en chipkniptransacties uitvoeren onder dezelfde technische voorwaarden, maar levert nu aan de bank van de acceptant. Technisch is er niets veranderd, bestaande apparatuur en aansluiting blijven ongewijzigd. Omdat het aanbod van netwerkdiensten gecentraliseerd blijft, blijven ook in het nieuwe marktmodel schaal- en netwerkeffecten. De overdracht van de contracten vond plaats tegen dezelfde voorwaarden en tarieven die Interpay in het oude marktmodel hanteerde, waarna het de banken vrij staat deze al dan niet te wijzigen.

De Nederlandse Mededingingsautoriteit (nma) heeft de verwachting uitgesproken dat in het nieuwe marktmodel de tarieven voor de netwerkdiensten zullen dalen. Zij deed dat in een persbericht van 29 april, waarin zij haar uitspraak publiceerde van het onderzoek naar mogelijk machtsmisbruik van Interpay. Naar het oordeel van de nma heeft Interpay misbruik gemaakt van haar marktmacht door excessieve tarieven te rekenen voor de netwerkdiensten in het pinverkeer, waarvoor een boete is opgelegd van ruim eur 30 miljoen. Tevens heeft de nma de in Interpay samenwerkende banken beboet voor het centraal verkopen van die netwerkdiensten, een essentieel onderdeel van de productie van de pintransactie (samen eur 17 miljoen). dnb beziet het nieuwe marktmodel vanuit haar taak om de goede werking van het betalingsverkeer te bevorderen. Een maatschappelijk efficiënt ingericht betalingsver-

Tabel 1 Gestaffelde tariefstructuur drie grootbanken in euro's (2004)¹

Aantal pintransacties per kalenderjaar	abn amro	ing groep	Rabobank	Interpay (tot 1 mei)
0 - 500	0,0640	0,0584	0,0000	0,0600
500 - 10.000	0,0640	0,0584	0,0640	0,0600
10.000 - 100.000	0,0620	0,0584	0,0580	0,0600
100.000 - 250.000	0,0590	0,0584	0,0580	0,0560
250.000 - 500.000	0,0590	0,0560	0,0560	0,0560
500.000 - 1.000.000	0,0590	op a. ²	op a.	0,0528
> 1.000.000	op a.	op a.	op a.	0,0504

¹ Tariefstructuur op basis van Datanettarieven, na aftrek van de 20% volumekorting 2004. De tarieven bij gebruik van gewone telefoonlijn zijn resp. 0,069, 0,086, 0,0584 en 0,0688.

² Op aanvraag.

keer vereist effectieve marktwerking, die zowel eisen stelt aan de infrastructuur als aan de tariefstructuren.

Wat betreft de infrastructuur is de maatschappelijke efficiëntie gebaat bij nauwe samenwerking tussen de banken, bijvoorbeeld om de noodzakelijke standaardisering vorm te geven en mogelijke netwerk- en schaal-effecten van een gemeenschappelijke betaalinfrastructuur optimaal te benutten. Infrastructurele samenwerking heeft in het verleden aantoonbaar bijgedragen aan de efficiëntie van het betalingsverkeer. Door de samenwerking tussen de Nederlandse banken bij de aanleg van de infrastructuur voor elektronisch betalen is Nederland op dit gebied één van de meest efficiënte landen ter wereld. Als daarmee de maatschappelijke efficiëntie van het betalingsverkeer bevorderd kan worden zal dnb samenwerking op het vlak van infrastructuur stimuleren.

Wat betreft tariefstructuren geldt dat deze voldoende prikkels ter stimulering van efficiënt gebruik van

betalproducten moeten bevatten. Banken zijn concurrenten bij het aanbieden van financiële diensten. Die concurrentie is noodzakelijk om de dienstverlening en de organisatie van de interne processen te optimaliseren. Transparantie ten aanzien van kwaliteit en prijs is een noodzakelijk ingrediënt voor effectieve marktwerking. De na 1 maart gepubliceerde pin- en chiptarieven van de banken voor de retailers zijn niet substantieel lager dan de oude van Interpay (zie tabellen 1 en 2). Een verklaring kan zijn dat de banken zich bij de nieuwe tariefstructuur niet alleen richten op dekking van de kosten van de netwerkdiensten, maar ook van de kosten van andere activiteiten in de waardeketen (zoals de autorisatiekosten). Die kosten werden in het oude model deels gedekt uit winsten die Interpay op de verkoop van netwerkdiensten maakte. De pintarieven lijken vergeleken met de oude tarieven vooral lager omdat de meeste banken de in de oude tariefstructuur voor 2004 verwachte volumekorting hebben verwerkt. Die

Tabel 2 Gestaffelde tariefstructuur Chipknip drie grootbanken in euro's (2004)

Aantal pintransacties per kalenderjaar	abn amro	ing groep	Rabobank ¹	Interpay ¹
0 - 1.200	0,064	0,040	0,000	0,043
1.200 - 10.000	0,064	0,040	0,023	0,043
10.000 - 100.000	0,062	0,040	op a. ²	0,043
100.000 - 500.000	0,059	0,035	op a.	0,038
500.000 - 1.000.000	0,059	op a.	op a.	0,034
> 1.000.000	op a.	op a.	op a.	0,031

¹ Bieden ook de keuze voor een omzetgerelateerd tarief.

² Op aanvraag.

volume korting heeft Interpay in 2001 ingesteld om jaarlijks de voordelen van de schaafeffecten (deels) achteraf aan de klanten door te geven. In het nieuwe marktmodel zijn de collectieve kortingen van de baan. De individuele tarieven voor chipontvangsten zijn meer onderscheidend naar structuur en niveau, zodat de keuzemogelijkheden groter zijn. De tarieven kunnen afhankelijk van volume, omzet en bankkeuze zowel lager als hoger uitvallen. De openbare pin- en chip-tarieven geven echter niet meer dan een indicatie van het niveau, omdat de tarieven in het nieuwe marktmodel – nog meer dan dat in het verleden het geval was – resultaat zullen zijn van bilaterale onderhandelingen tussen bank en bedrijf.

Naast de overdracht van de pin- en chipcontracten, hebben de banken die in Interpay samenwerken besloten een scheiding aan te brengen tussen de verwerking van collectieve betaalproducten enerzijds en het beheer en de regelgeving anderzijds. Laatstgenoemde functies zijn van Interpay afgesplitst in een aparte onderneming, Brands & Licences Betalingsverkeer Nederland b.v. (b&l). Deze onderneming is eigenaar van de collectieve producten pin en Chipknip, voert het beheer van deze merken en ziet er op toe dat de productkwaliteit wordt gewaarborgd. In dat kader verstrekt b&l licenties, stelt regels en specificaties vast en treedt op als coördinator op het gebied van fraudebestrijding.

Met het creëren van b&l wordt vooral door het toelaten van meerdere processoren (concurrenten van Interpay) marktwerking bevorderd. Dat kan leiden tot lagere tarieven, ook voor de retailer. Deze ontwikkeling sluit aan bij de eerder genoemde aanbevelingen van dnb om Interpay transparanter te organiseren en om toetreding tot het betalingsverkeer door nieuwe (niet-bancaire) partijen te vergemakkelijken.

Ontwikkeling van een pan-Europees incassoproduct

In Europees verband ontwikkelt de European Payments Council (epc) momenteel betaalproducten voor pan-Europees gebruik. Het gaat hierbij onder andere om kaartproducten en een incassoproduct. In het epc waarin de Europese banken zijn vertegenwoordigd, is ingesteld om vorm te kunnen geven aan één Europese betaalruimte. Op basis van uitvoerige voorstudies heeft de epc bepaald dat voor automatische incasso het harmoniseren van de huidige nationale incassoproducten door de grote onderlinge afwijkingen en de afhankelijkheden van nationale wet- en regelgeving niet haalbaar is. Besloten is een nieuw model te ontwikkelen dat

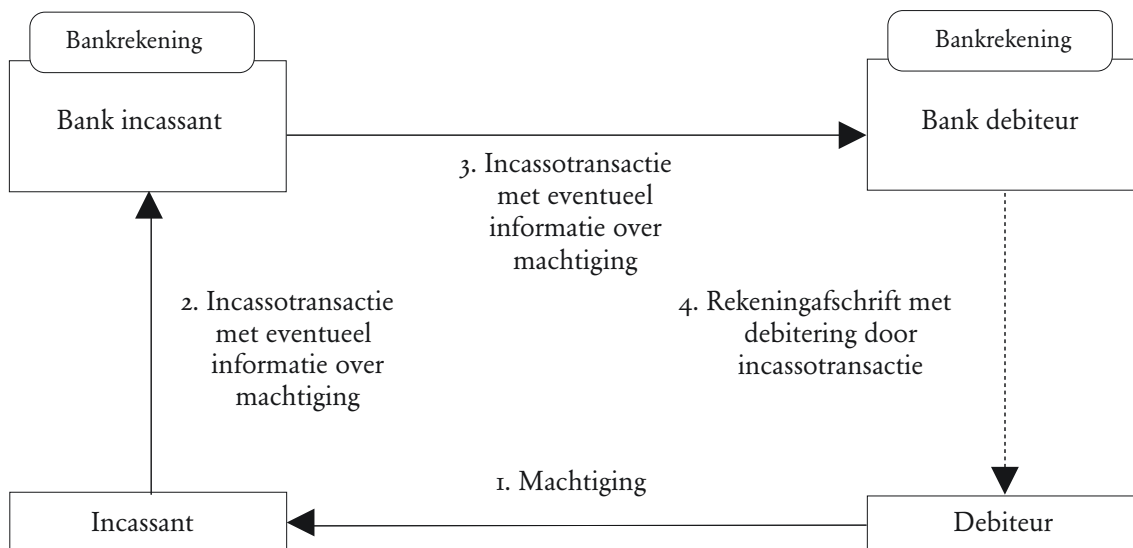
geschikt is voor machtigingen voor periodieke incassotransacties, en waarin ook eenmalige incassotransacties kunnen worden verwerkt. De epc stelt daarbij dat de producten dienen te voldoen aan hoge eisen, zoals een mogelijkheid voor verwerking van digitale machtigingen en een volledige automatische verwerking van betaaltransacties. Daarnaast dient aandacht te worden geschonken aan consumentenbescherming en een toereikend niveau van beveiliging. Het model, in eerste instantie vooral bedoeld voor grensoverschrijdende incassotransacties, zal op termijn ook nationale incassoproducten kunnen vervangen waardoor een groot aantal transacties mogelijk zal zijn. Doordat binnen een aantal Europese landen zeer efficiënte incassoproducten worden gebruikt kan dit mogelijk een belemmering vormen voor een snelle migratie naar een pan-Europees incasso-variant. De epc zal binnenkort een model ter consultatie aan de ecb voorleggen.

Een werkgroep in escb-verband stelt een raamwerk op gericht op het eerdergenoemde incassoproduct. De methodologie die de werkgroep hanteert bestaat uit een aantal stappen. Ten eerste dient goed inzicht verkregen te worden in de werking van een incassoproduct door een analyse van het productschema en de transacties. Bij een gestandaardiseerd incassoproduct verstrekt de debiteur eerst een machtiging aan de incassant. Vervolgens zendt de incassant betaaltransacties naar zijn bank waarna, bij voldoende bestedingsruimte, de bankrekening van de debiteur wordt gedebiteerd (zie schema). Daarna worden de onderdelen nader bepaald die speciale aandacht in het kader van beveiliging vereisen (zoals de machtiging of een incassotransactie). In de volgende stap worden de risico's die daarop invloed hebben geïdentificeerd. Tenslotte worden beveiligingsdoelstellingen geformuleerd. Door deze aanpak is een gestructureerd en onderbouwd raamwerk van beveiligingsdoelstellingen te bepalen. Bij de formulering van beveiligingsdoelstellingen dient in redelijkheid rekening gehouden te worden met de kosten en mogelijke gebruiksgemakken die vergaande beveiligingsmaatregelen kunnen opleveren.

Convenience geldautomaten in opkomst

Een relatief recente ontwikkeling in het Nederlandse betalingsverkeer is de opkomst van de zogenoemde convenience of 'gemaks' geldautomaten. Deze automaten worden uitgebaat door onafhankelijke exploitanten, in plaats van door banken. Vooral langs snelwegen zijn sinds eind 2001 op verschillende plaatsen geldautoma-

Schema Incasso, stroomschema van machtigingen en transacties

ten geplaatst waar de consument tegen betaling van een vergoeding tussen eur 1,95 en eur 2,50 contant geld kan opnemen. Op dit moment staan verspreid over heel Nederland circa tweehonderd van deze automaten op een totaal van ongeveer 7500. De verwachting is dat hun aantal de komende jaren toeneemt. Typische locaties voor dergelijke automaten zijn benzinestations, fast-food- en snelwegrestaurants. Plaatsing van een reguliere geldautomaat door een commerciële bank wordt hier onrendabel geacht. Toch zijn het locaties die veel reizigersverkeer kennen en waar toegang tot contant geld tot nog toe geheel ontbrak. Naast deze locaties langs snelwegen zijn convenience geldautomaten in toenemende mate ook in detailhandel- en horecavestigingen in de steden te vinden. De betaalde vergoeding door de consument maakt een dergelijke automaat rendabel bij een relatief beperkt aantal opnames.

Het fenomeen convenience geldautomaat is ontstaan in de Verenigde Staten begin jaren negentig en sindsdien is het aantal van deze automaten sterk toegenomen. In 1999 is in Groot-Brittannië de eerste automaat geplaatst en heeft het concept ook in dit land een vlucht genomen. Eind 2003 was circa één op de drie Britse geldautomaten van dit type. Na een sterke groei van de Britse markt richten onafhankelijke exploitanten van geldautomaten als Moneybox en Hanco het vizier op continentaal Europa. Nederland wordt met de komst van deze apparaten opnieuw geconfronteerd met tarifiering van geldopnames. Begin jaren negentig rekenen banken een tarief voor geldopnames na 19.00 uur

en in het weekend. Ook voor geldopnames in het buitenland werd tot voor kort nog een tarief gerekend.

escb-cesr Standaarden

Beursorganisaties en financiële instellingen maken bij de verwerking van effectentransacties gebruik van zogenoemde afwikkelingsystemen om onderlinge vorderingen en verplichtingen te verrekenen. De afgelopen jaren is door het escb in samenspraak met het Comité van Europese Effectentoezichthouders (cesr) gewerkt aan Europese standaarden voor effectenafwikkelingsystemen. Deze zogenoemde escb-cesr standaarden worden opgesteld om onder meer de veiligheid en efficiëntie van deze systemen te bevorderen en bouwen voort op de in g10 verband opgestelde wereldwijde cps-iosco Recommendations.

Eind mei is een tweede consultatieronde over de nieuwe escb-cesr standaarden afgesloten. Deze bleek nodig gezien het commentaar op de eerste consultatieronde. Een belangrijk discussiepunt dat naar voren kwam is de differentiatie van de eisen naar type instelling. Er zijn meerdere manieren waarop nationale en internationale centrale effectenbewaarbedrijven (ofte wel csd's – Central Securities Depositories en icd's – International Securities Depositories) zijn ingericht, onder meer afhankelijk van de vigerende nationale wet- en regelgeving. Voor het merendeel van de csd's in de Europese Unie geldt dat zij bij het uitvoeren van hun

operationele en infrastructurele activiteiten nagenoeg in een 'risicovrije' omgeving dienen te opereren, ten einde een ordelijke en veilige afwikkeling van effectentransacties te waarborgen. Deze eis zou tevens moeten gelden voor de icsd's die de csd functie combineren met een commerciële functie en daardoor de infrastructuur blootstellen aan bankrisico's. Indien csd's de ruimte wordt geboden om krediet- en liquiditeitsrisico's te lopen, zal een zodanig risicomanagement raamwerk aanwezig moeten zijn, opdat financiële risico's niet doorwerken naar de infrastructuur. Een ander belangrijk punt is dat onderdelen van de escb-cesr standaarden aan custodian banken zullen worden opgelegd, vanuit de gedachte dat de rol en het belang van een instelling in het afwikkelingsproces bepaalt aan welke eisen moet zijn voldaan.